

JOHN STUART MILL'İN ÇOCUKLUK EĞİTİMİ ÜZERİNE NOTLAR

*

DR. AHMET ÖZCAN

On dokuzuncu yüzyılın en büyük filozoflarından biri olan John Stuart Mill (1806–73), yalnızca düşünce ve ifade özgürlüğü, kadınların özgürleşmesi, mantık, ekonomi politik gibi birçok alanda putkırıcı tezler ortaya atmamış, aynı zamanda “çoğunluğun tiranlığı” kavramıyla modern demokrasinin radikal bir eleştirisini yapmış, babası James Mill ile onun en yakın dostu ve felsefi müttefiki Jeremy Bentham’ın on sekizinci yüzyılın Aydınlanma düşüncesine dayanan faydacılık (*utilitarianism*) kuramını on dokuzuncu yüzyılın Romantik ve tarihsel felsefeleriyle eklemlenerek çok daha yüksek bir aşamaya taşımıştır. Mill’in bu başarısının temelinde çocukluk yıllarında aldığı olağanüstü eğitim yatar. Bu nevi şahsına münhasır eğitim, Mill’in daha önce eşine rastlanmamış derecede derinlikli olan düşünsel temelini oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda düşünürü yirmili yaşlarında zihinsel bir buhrana sürükleyerek ona babasının siyasal felsefi mirasını aşma fırsatı da vermiştir. Bu yazıda çağdaş eğitim anlayışının dolaylı bir eleştirisini içeren Mill’in çocukluk eğitiminin fazlasıyla kısa bir değerlendirmesi yapılacaktır.

İlkin, okuyucunun zihninde belirmesi muhtemel temel bir itirazla derhal yüzleşmek gerekiyor. Bu da Mill’in aldığı olağanüstü eğitimin yalnızca olağanüstü kişilerde sonuç vereceği, yani burada en az verilen eğitim kadar eğitimi alan kişinin zihinsel yeterliğinin de belirleyeceği olduğu yönündeki yaygın kabul gören önermedir. Mill, kendi öğrenim sürecinin mevcut eğitim sisteminin geliştirilmesine katkıda bulunabileceğini savunduğu otobiyografisinde bu önermeyi reddetmiştir:

Şayet ben doğuştan kavrama konusunda aşırı derecede çabuk olsaydım ya da çok kesin ve güçlü bir hafızaya veya fevkalâde şekilde etkin ve zinde bir kişiliğe sahip olsaydım, bu tecrübe inandırıcı olmazdı, fakat tüm bu doğal yeteneklerde ben ortalamanın üstünden ziyade altındayım. Benim yapabildiğim, ortalama kabiliyete ve sağlıklı fiziksel yapıya

sahip herhangi bir erkek ya da kız çocuk tarafından mutlaka yapılabilirdi. Herhangi bir şey başardysam bunu, diğer talihli koşulların yanında, babam tarafından bana verilen erken eğitim yoluyla çağdaşlarımın bir çeyrek yüzyıl önünde başlamama borçlu olduğumu hakkaniyetle söyleyebilirim.

Büyük işler yapmış insanların başarısını onların “deha”larına bağlamak, şayet kendi başarısızlığının üstünü örtmek için kullanılan bir bahane değilse, deneyim eksikliğinden kaynaklı bir önyargıdır. Friedrich Nietzsche’nin *İnsanca, Pek İnsanca*’da söylediği gibi, “yetenekten, doğuştan gelen kabiliyetlerden söz edip durmayın! Pek az yeteneği olan her türden büyük insanın isimlerini sayabiliriz! Onlar büyüklüğü kazandılar, (denildiği gibi) ‘dahi’ olmayı başardılar.” İşte, büyük biri olarak doğmamış ama büyük biri olmayı başarmış Mill’in talihi, kendisini çağdaşlarının “çeyrek yüzyıl” önüne taşıyan bir eğitimi çok erken yaşlarda almasını sağlayan özel koşullara sahip olmasıydı. Babası, onun kardeşleri dışında diğer çocuklarla iletişimini fazlasıyla kısıtlamış olduğundan, ilk kez evden ayrılacağı on üç yaşına bastığında aldığı eğitimin olağan dışı bir süreç olduğunu öğrenme şansı elde edebilmişti. Mill, tanışacağı insanların onu çok şey bildiği için övebileceği ama onun kendisiyle övünmemesi gerektiği konusunda babasının yaptığı uyarıyı anımsar:

... başkalarından daha fazla bildiğim her ne varsa bunların bendeki herhangi bir yeteneğe değil, talihimin sunduğu fazlasıyla olağandışı bir üstünlüğe, yani bana öğretmenlik yapmaya ehil, bunun için gerekli zahmeti ve zamanı ayırmaya hazır bir babaya sahip olmama atfedilebileceğini, benzer bir üstünlüğe sahip olmamış olanlardan daha fazla şey bilmiyor olsaydım bundan derin bir utanç duymam gerekeceğini, dolayısıyla bu durumun benim için bir övünç meselesi olmadığını söylemişti.

O halde Mill, çocukluk dönemi boyunca asla kendisini “özel bir çocuk” olarak görmemiştir. Aksine, babasının kendisinden beklediği derecede çalışmadığını düşündüğünü,

kendisini hep eksik gördüğünü söyler. Mill'in bu öz-eleştirel düşünce şeklinin oluşmasında, disiplinli eğitim sisteminin yanında, oğlunun başkaları tarafından çok şey bildiği konusunda övüldüğünü duymasını engelleyen, okuttuğu kitaplar yoluyla zorluklara karşı mücadele eden ve onların üstesinden gelen insanları ona örnek olarak sunan filozof bir babanın etkisi tartışmasızdır. Zira Mill, kendisini “ne mütevazi ne de kibirliydim” şeklinde tarif eder. Diğer taraftan, onun çocukluk dönemine tanıklık etmiş kimselerin neredeyse hepsi, Mill'i “erken olgunlaşmış” bir çocuk olarak betimlemişlerdir. Zira, kardeşlerine öğretmenlik yapan Mill'in sohbet ettiği kimseler ya babası ya da babasının arkadaşları olmuştur. Dahası, çocuk Mill “fazlasıyla saygısız” olarak da tarif edilmiş, bu duruma da babasının tartışmacı ve düşündüklerini söylemekte cesur bir zihin oluşturmayı başarmış olması yol açmıştır. Yaşlılarıyla ilk kez tanıştığında onlarla kendisi arasında var olduğunu gördüğü uçuruma en çok şaşırarak olan Mill'in kendisi olacaktır.

Mill'in henüz 3 yaşındayken başladığı bu olağanüstü eğitim, öylesine kapsamlıydı ki düşünür 12 yaşına geldiğinde çok iyi derecede Yunanca ve Latince öğrenmekle kalmamış, aynı zamanda tarih, şiir, retorik, mantık, bilim, ekonomi politik ve felsefe alanlarındaki tüm klasik literatüre hâkim hale gelmiştir. 16 yaşına kadar devam eden bu ilk eğitimin içerdiği tüm kitaplar, Aristo'ya atfen “peripatetik okul” olarak bilinen yürüyerek öğrenme yöntemiyle okunmuştur. Ancak, bütünüyle rasyonalist bir faydacı felsefeyle yetiştirilen Mill, 20 yaşına geldiğinde derin bir zihinsel buhrana girecek, ciddi şekilde intihar etmeyi düşünecektir. İnsanın aynı zamanda duygusal bir varlık olduğunu kavrayan Mill, bu buhranı babasının ve Bentham'ın faydacılık kuramını aşarak, daha doğrusu onu Alman Romantik felsefesiyle eklemleyip yeni ve çok daha gerçekçi bir aşamaya taşıyarak aşacaktır.